

Erdei gyümölcsök II/1. Fajnevek a Rosa nemzetségben

A vadrózsafajok pontos taxonómiai ismerete kiváló beltartalmuk és élettani hatásaik miatt fontos a gyümölcskutatásban is. Olyan rózsák tartoznak a vadrózsák csoportjába, amelyeket még nem nemesítettek. Értéküket éppen ez adja: szívósak, bírják a szárazságot, hideget, növényvédelemre és metszésre nincs szükség. Ehető gyümölcsöt teremnek, viszont évente csak egyszer, nyár elején virágoznak.

rozsdás rózsza J. *Rosa rubiginosa* (P. 484). Európában és Nyugat-Ázsiában őshonos, mára máshol is elterjedt. A hosszúkák, piros termés a tél elején érik be.

Már a debreceni fűvészkönyvben is, 1807-ben *rozsdás Rózsza* (MFűvK. 303), majd 1881: *rozsdáslevelű rózsák* 'Rubiginosae' (MTtK. XVI: 312), 1902: *rozsdás rózsza* (MVN. 103), 1911: ua. (Nsz. 259). A név a latin szaknyelvi *Rosa rubiginosa* binómen tükörfordítása, a faji jelzőnek 'rozsdás, rozsdavörös' a jelentése, a szó az indogerm. **roudho* 'vörös' (G. 545) gyökre vezethető vissza (> lat. *ruber* 'ua.'). A *rozsdás rózsza* szó szerinti megfelelője a ném. *Rostrose* (WR. 93; R. 1890: Meyers 963), ol. *rosa robiginosa*, sp. *eglatina roja* (AFE. 105), fr. *rosier rouillé* (GRIN.; R. 1887: CA. 52), *rosier rubigineux*, le. *róza rdzawa*, szlk. *ruža hrdzavá*, szln. *šipek rjastordeči*, sp. *rosa herrumbrosa* 'ua.' (LH.) terminus, illetve bővítménnyel a fr. *églantier couleur de rouille* (TB.), azaz 'rozsdaszínű vadrózsza'.

Hasonneve a *rozsdaszínű rózsza* (AFE. 105). Társneve a *ragyás rózsza* (P. 217) és a *sövény-rózsza* (uo.; R. 1952: *sövény rózsza* 'Rosa rubiginosa' [Növhat. 324]). Az utóbbi név arra utal, hogy az igen erőteljes, sűrű, tüskés növény alkalmas sövények készítésére. Ez az alapja ném. *schottische Zaubrose* (G. 223), azaz 'skót kerítésrózsza' nevének is. A fr. R. 1887: *églantier odorant* 'ua.' (CA. 52) 'szagos vadrózsza' jelentésű. Napsütéses nyári napokon kellemes, friss alma illatú a bokor, ez az alapja fr. *rosier à odeur de pomme* (www.bdflore05.org), azaz 'almaszagú rózsza' elnevezésének. Az ang. *sweetbriar rose* (EL.; R. 1942: HC.), *sweet briar* (AFE. 105), *sweetbrier* 'ua.' (GRIN.; R. 1671: *sweet bryer*; 1900: *sweet breer* [HC.]). 'édes vadrózsza' jelentésű, a jelző ugyancsak az alma illatú lombozatra utal. A *briar*; *brier* régi angolszász szó, sokféle tüskés bokor neve. A rozsdás rózsát hívják az ang. *briar rose* (www.weeds.org.au) néven is.

A ném. *Marterrose* és *Christusdorn* (uo.), azaz 'kínszenvedésrózsza', illetve 'Krisztus-tövis' elnevezésének a rozsdás rózsza hiedelemvilágban játszott szerepe az alapja, sok hiedelem fűződik a Szent Család menekülésének, Krisztus és Szűz Mária szenvedésének történetéhez a vadrózsával kapcsolatosan. Annak megfelelően, hogy a mondában a csipkebokor segítette vagy hátráltatta a menekülést, egyes vidékeken áldott, másutt átkozott növénynek tartják. E faj ném. *Weinrose* (AFE. 105; R. 1890: Meyers 963), cs. *ruže vinná*, fi. *viiniruusu*, dán *vin-rose* (LH.) elnevezése 'borrózsza', a cs. *ruže rudá* (uo.) pedig 'piros rózsza' értelmű. A Rosa rubiginosa szinonimája a *Rosa eglanteria*, amelyben a faji jelző a gyepúrózsza holl. *eglantier* (uo.), ang. *eglantine*, or. *эглянтерия* (AFE. 105), fr. *églantier* (W.) nevével függ össze. Már Shakespeare említi a rozsdás rózsza *eglantine* (GRIN., R. 1671: HC.) nevét, az angol *eglantere* (R. 1900: uo.), *eglantine rose* (W.; R. 1876: HC.) terminus az ófr. *eglantier* 'Rosa canina' (G. 223) átvétele (< ófr. *aiglent* 'ua.' [uo.]). Az amerikai angol népnyelvben is számos neve használatos; vö. *kitchen rose* (R. 1900: HC.), azaz 'konyharózsza', *wild brier* (R. 1876: uo.), vagyis 'vadrózsza', *bedeguar* (R. 1913: uo.), *hip brier* (R. 1900: uo.).

mezei rózsza J. *Rosa agrestis* (sepium) (P. 482). Egész Európában és Észak-Afrikában honos. Tojásdad gyümölcssei narancsvörös színűek, felszínük sima. Lekvár és bor készíthető belőlük. Igen gazdagok C-vitaminban.

1894-ben a faj neve *mezei v. hegyi rózsza* (PallasLex.), 1952-ben *mezei rózsza* 'Rosa agrestis' (Növhat. 324). A *mezei rózsza* terminus a latin szaknyelvi binómen tükörfordítása, az *agrestis* faji jelzőnek 'mezei' a jelentése, a lat. *ager* 'szántóföld, mező' szóból való. Arra utal, hogy a faj vadon nő, parlagokon, mezőkön terem. A fajnév idegen nyelvi megfelelője a le. *róza polna* (W.), ang. *fieldbriar* (EL.), *field rose*, fr. *rosier agreste*, ném. *Ackerrose*, ol. *rosa agreste*, sp. *rosal agreste*, or. *poza polevaja* (AFE. 102), szln. *poljski šipek* (ALP.) és sv. *åkerros* 'ua.' (GRIN.).

A *Rosa agrestis*t először a pisai botanikus, Gaetano Savi írta le, 1798-ban (Flora Pisana I: 475), a név akkortól tekinthető érvényesen közzétettként. A *mezei rózsza* ang. *small-leaved sweet-briar* (uo.) neve 'kis levelű édes csipkebokor', fr. *rosier des haies* (W.) és ol. *rosa delle siepi* (AA.) elnevezése pedig 'sövényrózsza' jelentésű. További neve a ném. *hoher Hagedorn, Heckendorn* (AFE. 102).

gyapjas rózsza J. *Rosa villosa* (resinosa, pomifera) (P. 217). Ázsia mérsékelt égövi területén és Európában honos. A gyümölcshús puha és kellemesen savanykás ízű.

A *Rosa villosa* neve 1807-ben *borzas Rózsza* (MFüvK. 302), mint Diószegiék fogalmaznak, „mert gyümölte és kotsánya borzas”. 1881-ben *bolyhos rózsák* 'Villosae' (MTtK. XVI: 312), 1981-ben *gyapjas rózsza* (AFE. 106). Mai nevében a *gyapjas* faji jelzöt amiatt kapta, hogy szürkészöld leveleinek hátoldalát és ágait puha, bársonyos szőr borítja. A 'bolyhos' jelentésű latin szaknyelvi *villosa* (< lat. *villus, villosus*) faji jelző ugyancsak erre utal, akárcsak holl. *viltroos* (W.), fr. *rosier velu*, or. *poza moxnamyü*, ang. *downy rose*, sp. *rosal veloso*, ol. *rosa villosa* (AFE. 106), ném. *Pelzrose* (WR. 110), izl. *silki-rós*, fi. *pehmeäkarvainen ruusu*, fr. *rosier à feuilles molles*, szln. *šipek dlakavi* (LH.) neve.

Az almáéhoz hasonló virága és sötétpiros, ehető gyümölcse az alapja latin szaknyelvi szinonimájának, a *Rosa pomifera* terminusnak. Ennek tükörfordítása a gyapjas rózsza *almarózsza* (P. 484, R. 1981: AFE. 106) társneve, valamint or. *роза яблочная*, ném. *Apfelrose* (uo.; R. 1890: ua. [Meyers 963], 1899: *apfelfrüchtige Rose* [Alpf. 138]), ang. *apple rose* (GRIN.; R. 1826: *apple-bearing rose* [CF. 195]), felsőszorb *jablučkojta róza*, sv. *äppelros* (W.), fr. *rosier pomifère, pomme rosier* (AFE. 106; R. 1887: CA. 50), észt. *õun-kibuvits*, szlk. *ruža jabičková*, ol. *rosa pomo* és le. *róza jablkowa* (LH.) elnevezése. A norv. *plommenype* (uo.) és a sv. *plommonros* 'ua.' (GRIN.) pedig 'szilvarózsza' értelmű. Szintén a gyümölcsre utal cs. *růže dužnoplodá* (LH.), azaz 'húsos gyümölcű rózsza' neve.

A sv. *hartsros* (uo.), azaz 'gyantarózsza' társneve arra utal, hogy enyhén gyantás illatúak a levelek. Ezért kapta 'gyantában gazdag' jelentésű korábbi latin szaknyelvi *resinosa* (< lat. *resina* < gör. *rhetiné* 'aromás gyanta') faji jelzőjét is. Az aromás gyantát ókori szerzők (Theophraszosz, Plinius, Hippokratész, Arisztotelész) szerint borbá tették. Tartósították vele, az ízét is megszerették. Az ismert és kedvelt görög gyantás bort ma is *retsínának* nevezik. A holl. *bottelroos*, dán *spansk hyben-rose* (LH.) nevének 'palackrózsza', illetve 'spanyol csipkerózsza' a jelentése.

sivatagi rózsza J. *Rosa stellata* (P. 484). Alacsony lombhullató cserje, szúrós tüskékkel, mutatós, illatos virágokkal. Sokmagvú bogyója fénytelen vöröses színű.

Szó szerinti megfelelője a faj fr. *rosier du désert* (W.) és ang. *desert rose* (EL.) nevének. Mivel a sivatagi rózsza Észak-Amerikában honos, minden bizonnyal angol neve került a botanika magyar szaknyelvébe. A terminus az élőhelyére utal, az USA meleg déli államaiban sziklás, száraz helyeken, hegyi szurdokokban nő. Első példányát 1893-ban gyűjtötték New Mexico állam egy száraz, sziklás domboldalán, de csak 1898-ban írta le Elmer Ottis Wooton, ő adta neki a *Rosa stellata* binóment (Bull. Tor. 25, 3: 152). A latin szaknyelvi *stellata* 'csillagos' (< lat. *stella* 'csillag') faji jelző a fiatal szárazakat borító csillag alakú mirigyes szőrökre utal, akárcsak az ang. *star rose* (uo.), fr. *rose à poils étoilés* 'ua.' (www.inra.fr) név.

Társneve még a tüskék és a levelek hasonlóságán alapuló ang. *gooseberry rose* (W.), azaz 'egres-rózsza', továbbá a *Sacramento rose*, fr. *rosier de Sacramento* (uo.), sv. *sacramentoros* (GRIN.). Ez utóbbi nevei azon alapulnak, hogy – mint arról Wooton „A New Southwestern Rose” című tanulmányában (Bull. Tor. 25, 3: 153) beszámol –, 1897 augusztusában a New Mexico állambeli Sacramento Mountains vidékéről kapott egy példányt, ahol gyűjtője szerint több hektáros területen terem.

lágyszőrű rózsza *J. Rosa mollis* (P. 483). Európában őshonos. Ritka előfordulását, rövid ágú cserje. A csipkebogyó élénkpiros, gömb alakú, mirigyesszőrökkel.

Beszédes nevének alapja a 'lágý' jelentésű latin szaknyelvi *mollis* faji jelző, a puha tapintású levelekre utal. Idegen nyelvi nevei esetében ugyancsak ez a névadási szemlélet háttérre; vö. fr. *rosier à feuilles molles*, ol. *rosa a foglie flosce*, ném. *weiche Rose* (AA.), *weichhaarige Apfelrose*, ol. *rosa molle*, sp. *rosal suave*, or. *роза мягкая* (AFE. 104), ném. *weichblättrige Rose*, ang. *soft downy rose* (GRIN.), *soft-leaved rose*, dán *blød filr-rose*, izl. *silki-rós*, fi. *pehmeäkarvainen ruusu*, le. *róza miękka* (LH.). További neve a termésre utaló ang. *round fruited rose* (AFE. 104), azaz 'kerek gyümölcsű rózsza'. A fr. *rosier de Kitaibel* (uo.) elnevezése a faj Borbás Vincétől származó latin szaknyelvi *Rosa kitaibelii* szinonimájának tükörfordítása.

fahéjrózsza *J. Rosa majalis* (cinnamomea) (P. 483). Európában honos cserje. Piros bogyója tojásdad alakú. C-vitamin tartalma a legnagyobb a vadrózsza fajok között.

Mindkét latin szaknyelvi binómen tükörfordításaként használatos a faj neve a legtöbb európai nyelvben. A *fahéjrózsza* terminus már a debreceni fűvészkönyv megjelenése óta adatható, 1807-ben *fahéj Rózsza* (MFűvK. 302). 1881-ben *fahéj rózsák* 'Cinnamomeae' (MTtK. XVI: 312). Linné szinonimája a *Rosa cinnamomeae* (Sp.pl. I: 491), a lat. *cinnamomea* faji jelző a fahéjrózsza enyhe fahéj illatára utal. A latin binómen megfelelője a fahéjrózsza ném. *Zimtröschen*, *Cinnamon Rose* (WR. 59), *Zimtrose*, ang. *cinnamon rose*, or. *роза коричная* (AFE. 104), fr. *rosier cannelle* (uo.; R. 1887: CA. 49), sv., norv., izl. *kanelros*, fi. *kaneliruusu*, holl. *kaneelroos* és ol. *rosa cannella* (LH.) neve is.

Hasonneve az azonos jelentésű faji jelzős *cimetrózsza* (P. 216; 1881: *cimmetrózsák* 'Cinnamomeae' [MTtK. XVI: 329]). A felsőöri nyelvjárásban (1971) közlik a fahéj ottani *cimet* nevét, amely német eredetű, hiszen az előtag a fahéj ném. *Zimt* (G. 157) neve (< kfn. *zimmet*, *zinmen*, *zinemin* < ófn. *zinamin* [Dwb. 4106]). A fahéj már Celsusnál és Pliniusnál is szereplő ókori lat. *cinnamum*, *cinnamotum* (< gör. *kínnamon*, *kínnámomon* < héb. *qinnamon* 'ua.' [uo.]) nevének átvétele. Végső forrása Wahrig szerint a maláj *kayumanis* 'ua.' (uo.), tlk. 'édesfa', hiszen a 'fa' jelentésű *kayu* és a *manis* 'édes' szavak összetételével alkotott. Egy délkelet-ázsiai fa vörösesbarna és külső részeitől megtisztított kérge a *fahéj* (R. 1395 k.: „cortex: *fa hay*”, „cinnamomam: *fa hew*” [BesztSzj.], 1405 k.: *fa hey* [SchlágSzj.], 1525: *fahy* [OkSzj.]). Régóta kedvelt gyógyhatású fűszer, Sen-Nunk császár (Kr. e. 2700 k.) növénykönyvében található először fahéjra utaló írásos nyom, amely szerint „általa gyógyult meg száz beteg”.

Társneve a másik latin szaknyelvi binómen, a *Rosa majalis* alapján tükörfordítással létrejött *májusi rózsza* (P. 217). Más nyelvekben is használatos megfelelője; vö. ang. *may rose*, fr. *rosier de mai* (GRIN.), ném. *Mairose*, ol. *rosa maggiola*, sp. *rosal de mayo*, or. *роза майская* (AFE. 104), *шиповник майский* (W.), dán *maj-rose*, szlk. *ruža májová*, cs. *růže májová* 'ua.' (LH.).

sárga rózsza *J. Rosa foetida* (P. 483). Ázsiai terebélyes bokor. Keresztezéssel számos illatos rózsát állítottak elő belőle. Termése gömb alakú, piros csipkebogyó.

A *sárga rózsza* név 1807-től adatható: *sárga Rózsza* 'Rosa eglanteria, Rosa lutea' (MFűvK. 302), 1881-ben *sárga rózsák* 'Eglanteriae' (MTtK. XVI: 332), később viszont, 1911-ben (Nsz. 268) és 1966-ban (MNöv. 28) a *sárgarózsza* a *Tagetes* társneve. A faji jelző a virágok sárga színére utal a *Rosa foetida* le. *róza zólta*, ang. *yellow rose* (W.), fr. *capucine jaune* (WR. 33), ném. *gelbe Rose*, sv. *gulros* (GRIN.) nevének, illetve az ang. *austrian copper rose* (uo.), azaz 'osztrák rézrózsza' elnevezésben. A latin szaknyelvi *Rosa lutea* szinonimában a faji jelzőnek szintén 'sárga' a jelentése. A sárga a Nap színe. A fényforrás és meleg jelképének sok korai társadalomban kultusza volt, a keleti kultúrákban a sárga szín örömet, bölcsességet jelent. A leghíresebbnek is a mai hibridek közt a *Soleil d'or*, azaz 'Aranynap' nevet adták (*Rosa foetida* x Antoine Ducher). A Perzsiából Európába hozott sárga rózsza azonban régen a féltékenység és a haldokló szerelem jelképe volt, ma már inkább az öröm és barátság szimbóluma.

Diószegiék ugyan azt írják, hogy „virága szagatlan” (MFűvK. i. h.), a legtöbb forrás szerint azonban a virágok kellemetlen szagúak. A latin szaknyelvi *foetida* faji jelző is 'bűdös' (< lat. *foetere* bűzleni), or. *роза воночая* (EL.) nevének ugyancsak 'bűdös rózsza' a jelentése. A virágok igen szépek, de poloskaszagra emlékeztetnek, erre utal *poloskarózsza* (P. 217) neve. Jellegzetes szaga az alapja *rókarózsza* (uo.; R. 1966: MNöv. 162) társnevének is, szaknyelvi szó, újabb átvétel tükör-

fordítással a németből; vö. *Fuchsrose* 'ua.' (M. 140). Fényes levelei miatt nevezik *viaszrózsának* (P. 217; R. 1966: *viaszkrózsa* [MNöv. 204]) is, szintén a németből, tükörfordítással átvett terminus, ennek mintája a *Rosa foetida* ném. *Wachsrose* (WR. 33) neve. A németalföldi Clusius vezette be a fajt *austran briar*; azaz 'osztrák vadrózsa' néven Hollandiában és Angliában; vö. ang. *austrian briar*, *austrian copper*, *austrian yellow* (W.), *austrian yellow rose* (GRIN.), *austrian yellow briar rose*, *yellow austrian rose* (WR. 33). Szintén származásra utaló elnevezése a sv. *turkisk gulros*, ang. *persian yellow rose* (W.), fi. *keltarusuu* (LH.). Az or. *роза иранская желтая* (EL.) nevének pedig 'iráni sárga rózsza' a jelentése.

molyhosodó rózsza *J. Rosa obtusifolia* (tomentella) (P. 483). Kis-Ázsiában és Európában őshonos. Ovális, narancspiros bogyója rövid kocsányon fejlődik.

1881-ben *molyhoskás rózsák* 'Tomentellae' (MTtK. XVI: 325), 1952-ben *molyhosodó rózsza* 'Rosa tomentella' (Növhat. 324). Nevének *molyhosodó* jelzője nem a ma érvényes latin szaknyelvi *Rosa obtusifolia* binómen (l. alább), hanem a későbbi, a francia botanikus, Dominique Sébastien Léman által adott *Rosa tomentella* (Bull.Soc. 1818: 94) binómen faji jelzőjének felel meg. A finoman nemezes jelentésű *tomentella* (< lat. *tomentum* 'levélpárna') és a *molyhosodó* faji jelző egyaránt a bársonyosan bolyhos, pelyhes levélfelületre utal. Innen ered számos idegen nyelvi neve is; vö. ném. *Filzrose*, *Flaumrose* (WR. 108), fr. *rosier finement tomenteux*, ol. *rosa finemente tomentosa* (ALP.), észt *peenviljjas kibuvits*, *peenviljjas roos* (LH.), vagyis 'finoman/molyhos/vad/rózsza'. Német és osztrák faiskolák kínálatában szerepel ném. *behaarte Hundsrose* (pl. www.shop.praskac.at), azaz 'szőrös kutyarózsza' elnevezése is, a névadás szemléleti háttere ugyanez.

A tompa végű levelek alakjára utal a *Rosa obtusifolia* binómen (Nicaise Augustin Desvaux írta le először a fajt, és tette érvényesen közzé a nevet [Journal de Botanique. 1809. 2: 317]). A 'tompá levél' jelentésű latin szaknyelvi *obtusifolia* (< lat. *obtusus* 'tompá' és *-folius* 'levelű') faji jelzőnek ugyancsak van megfelelője; vö. ném. *stumpfbliättrige Rose*, sp. *rosal de hoja obtusa*, ol. *rosa obtusifoglia* (AFE. 104), fr. *rosier à feuilles obtuses*, dán *rubladet rose* (LH.), ang. *round-leaved dog rose* (ALP.), szó szerint 'tompá levelű rózsza' vagy 'kerek levelű rózsza'. Az or. *роза Клык* és a fr. *rosier de Kluk* (AFE. 104) neve személyneves eredetű, a korábbi latin szaknyelvi *Rosa klukii* binómen az alapja. A ném. *keilbliättrige Rose* (GRIN.) 'éklelevelű rózsza', a sv. *tyskros* (uo.) 'német rózsza' jelentésű.

Kmet'-rózsza *J. Rosa kmetiana* (P. 483). A Felvidékről leírt kevésbé ismert, vélhetően hibrid eredetű taxon. Csipkebogyója korsó alakú, hamvaspiros színű.

Borbás Vince névadása a latin szaknyelvi binómen, 1881: *Rosa Kmetiana* (MTtK. XVI: 454). Ennek alapján keletkezett a név. A fajnévben a felvidéki plébános, számos tanulmány szerzője, Kmet' András (szül.: 1841) neve őrződik meg.

jajrózsza *J. Rosa pimpinellifolia* (incl. *spinosissima*) (P. 484). Ázsia mérsékelt égövi vidékein és Európa legtöbb országában, valamint Észak-Afrikában őshonos. Gömbölyded termése éretten fekete, gazdag vitaminokban, fel is dolgozzák.

1924-ben *jaj-rózsza* (MF. II: 543), 1952-ben ua. (Növhat. 323), 1966-ban *jajrózsza* (MNöv. 87). Fájdalomszóval keletkezett terminus, a névadás szemléleti háttere a vesszőket, ágakat borító számos tühegyes serte és tüske. Linné adta 1753-ban a *Rosa spinosissima* (Sp.pl. I: 491), azaz 'legtüskésebb rózsza' nevet, mert a hajtásokon a tüskék különösen sűrűek. Erre utal R. 1902: *szűrös rózsza* (MVN. 103), 1924: *kisasszonycipke* (MF. II: 543, 1966: MNöv. 87) társneve, valamint fr. *rosier très épineux* (ALP.), fi. *piikkiruusu*, szln. *bodičasti šipek* (LH.), ang. *burnet rose* (EL.), ol. *rosa spinosissima*, sp. *rosal espinosisimo* (AFE. 105), le. *roža gestokolczasta*, kat. *rosier espinisissim*, ném. *stachelige Rose* (W.), *Stachel-rose* (LH.), *vielstachelige Rose* (www.heckipedia.at), vagyis 'legtüskésebb, (sok) tüskés rózsza' és or. *роза колючейшая* (AFE. 105), azaz 'szögessdrótrózsza' elnevezése.

További társneve a *skót rózsza* (P. 217), a faj nagyon divatos lett a 18. század végén, különösen Skóciában, erre utal szó szerinti megfelelője, a ném. *schottische Rose* (LH.), ang. *scotch rose* (AFE. 105), *scottish rose*, *scottish-briar*; fr. *rosier d'ecosse* 'ua.' (GRIN.) terminus is. Társneve még a magyarban a *kökényes rózsza* (P. 217; R. 1902: ua. MVN. 103), sötét színű bogyója a névadás alapja. Leveleinek alakjára utal *tompalevelű rózsza*, *aprólevelűrózsza* (uo.; R. 1881: *apró levelű rózsák*

'Pimpinellifoliae' [MTtK. XVI: 312]) elnevezése. Ugyancsak leveleiről nevezik *Rosa pimpinellifolia*, azaz 'ánizslevelű rózsá' néven, a latin *pimpinellifolia* faji jelző az ánizs latin szaknyelvi *Pimpinella* géneusz név és a lat. *-folius* 'levelű, leveles' szó összetételével alkotott. A *pimpinellifolius* artepiteton Linnétől származik, de a binominális nevezéktan előtti bonyodalmas, körülíró névként már előtte, 1650-ben is megvolt a „*Rosa pumila spinosissima, foliis Pimpinelae glabrae, flore albo*” (Bauhin II: 14, 40) a tojásdad, fűrészes szélű, párosan szárnyalt lomblevelek hasonlósága miatt. Számos idegen nyelvi neve is ilyen, illetve 'ánizsrózsá' értelmű; vö. ném. *Bibernellrose, Pimpernellrose* (AFE. 105), fr. *rosier à feuilles de pimprenelle* (GRIN.), ang. *pimpinella-leaved rose* (LH.), sv. *pimpinellros* (EL.), fi. *pimpinellaruusu* (W.), fr. *rosier pimprenelle* (uo.; R. 1887: ua. CA. 48), ol. *rosa con foglie di pimpinella* (ALP.), szlk. *ruža bedrovníková*, cs. *ruže bedrníkolistá* (LH.).

A La Manche csatorna mentén és Észak-Németország tengerparti területeinek homokdűnéin gyakran fordul elő, mély gyökérrzel alkalmazkodik a dűnék száraz talajához. Erre az elterjedési területére utal dán *klit-rose* (uo.), ném. *Dünenrose*, holl. *duinroos*, *duinroosje* (W.), azaz 'dűnék rózsája' neve. Elterjedt köves és sziklás helyeken is, ezért kapta ném. *Felsen-Rose* (uo.), azaz 'sziklarózsá' nevét. Virágzási ideje az alapja fi. *juhannusruusu* (uo.), vagyis 'nyár közepi rózsá' nevének.

észak-amerikai rózsá J. *Rosa nitida* (P. 483). Észak-Amerikában őshonos alacsony bokor. Kis, gömbölyű, szőrös gyümölcse skarlátvörös csipkebogyó.

A név mintája minden bizonnyal az amerikai ang. *northeastern rose* 'ua.' (EL.), azaz 'észak-keleti rózsá' volt. A latin szaknyelvi *nitida* faji jelző (< lat. *nitidus* 'fénylő' < *nitere* 'fénylik') a fényes felületű levelekre utal, akárcsak ang. *shining rose* (uo.), ném. *Glanzrose, glanzblättrige Rose* (WR. 74) és fr. *rosier brillant* (W.), azaz 'fényes/levelű/ rózsá' elnevezése.

japán rózsá J. *Rosa rugosa* (P. 484). A Távól-Keleten őshonos. Ma sokféle dísznövény. Feldolgozható gyümölcse nagy, húsos, narancsvörös színű.

1952-ben *japán rózsá* 'Rosa rugosa' (Növhat. 325). Neve származásra utaló terminus. Megvan más nyelvekben is; vö. ang. *japanese rose* (EL.), fr. *rosier du japon* (W.), ném. *japanische Rose* 'ua.' (WR. 95). A 'ráncos, gyűrött' jelentésű latin szaknyelvi *rugosus* faji jelző a hullámos, ráncos felületű lomblevelekre utal. Ez alapján keletkezett *ráncoslevelű rózsá* (P. 484) társneve, valamint az ang. *rugosa rose* (EL.), dán, norv. *rynke-rose*, holl. *rimpelroos*, litv. *raukšlėtasis erskėtis*, le. *roža pomarszczona*, or. *шиповник морщинистый, морщинистая роза*, fi. *kurtulehtiiruusu, kurturuusu* (W.), cs. *ruže svraskalá* (<http://botany.cz>), vagyis 'ráncos rózsá', valamint fr. *rosier rugueux* (W.), azaz 'durva rózsá' elnevezése.

Mivel leginkább tengerpartokon, a homokdűnéken nő, élőhelyre utaló nevet is kapott, sokszor más gyümölcsökkel való hasonlóságára is utalva; a jap. *hamanasu, hamanashi* a 'padlizsán' és a 'körte' nevével, a kor. *haedanghwa* (uo.) 'tengerparti virágok', az ang. *sea tomato* (EL.) 'tengeri paradicsom' jelentésű. Mivel a parti sós perméttel szemben ellenálló, ismert ang. *salt spray rose* (uo.), vagyis 'sópermet-rózsá' néven is. Földrajzi névvel alkotott az ang. *Turkestan rose* (GRIN.), a ném. *Kartoffel-rose* (uo.) elnevezése 'burgonyarózsá', a *Kaiserin des Nordens* 'Észak császárnéje', az ang. *hedgheg rose* 'sündisznó rózsá' (WR. 95) jelentésű.

szentendrei rózsá J. *Rosa sancti-andreae* (*Rosa villosa* var. *sancti-andreae*) (P. 218). Bogyói kissé megnyúltak, hamvas sötétbordók, az ősz végére sötétvörössé válnak. Már augusztusban érnek, csepsznye nagyságúak, durva sörtékkal borítottak.

A *szentendrei rózsá* 1924-től adatható (MF. II: 540), földrajzi névvel létrejött növény név. Dégen Árpád 1924-ben endemikus fajként írta le. Származására utal a latin szaknyelvi binómen is, a *sancti-andreae* faji jelzőt a *Szentendre* városnév fordításával alkották. 1997 augusztusa óta igazolt terminus a *Rosa sancti-andreae* Degen & Trautm. az ARS (Agricultural Research Service: Systematic Botany and Mycology Laboratory, USA) által, Nomen nr. 409191 alatt. Soó Rezső akadémikus 1966-ban, megtartva a faj eredeti nevét endemikus kislejzéként említi, ugyancsak ezt a nevet használta később: *Rosa villosa* var. *sancti-andreae* (Deg. & Trautm.) Soó (Soó 1971: 371). A faj taxonómiai helyzete vitatott, a cseh akadémikus, Ivan Klášterský 1969-ben közzétett tanulmányában arra a következtetésre jutott, hogy ez a faj a már korábban leírt *Rosa pomifera* Herrm. fajjal azonos, és elnevezése ezért e név szinonimája (Folia Geobotanica, 191–5).

Hazánkon kívül – ezen a néven közölve – nem ismert lelőhelye, fontos kultúrreliktumfajunk. Legfontosabb élőhelye a szentendrei Pismány-hegy, még a budai Sas-hegyen mutatták ki jelenlétét, valamint ismert lelőhelye a tiszántúli Prügy község. Az 1920-as évek elején, egy építkezés során Trautmann Róbert építész fedezte fel, mintát küldött Dégen Árpád neves botanikusnak, ő vezette be a tudományba. Az új, eddig ismeretlen faj természeti értéként való megóvása érdekében az építkezés áthelyezték (a Magyar Királyi Földművelésügyi Miniszter 505.507/1941. sz. rendelkezésével „védelem alá vont Szentendrei rózsza termőhelye természetvédelmi terület”). A telektulajdonos hozzájárult, hogy a villát a telek más részén építsék föl. A fajnak a Kő-hegy oldalában is összefüggő állománya volt, amely azonban a pomázi szeméttelép terjeszkedésének esett áldozatául.

HIVATKOZÁSOK

- AA. = *Bioterra Biogärtnereien, Astrantias Umstellbetrieb /CH-BIO-006/* (<http://www.astrantias.com>).
- AFE. = Szaniszló Priszter: *Arbores frutesque Europae*. Budapest, 1981.
- Alpf. = K. W. v. Dalla Torre: *Die Alpenflora der österreichischen Alpenländer, Südbaierns und der Schweiz*. München, 1899.
- ALP. = *ALPARC, the Alpine Network of Protected Areas* (www.alparc.org).
- Bauhin = Johann Bauhin: *Historia plantarum universalis*. I–III. Ebrodovni, 1650.
- Borbás 1880 = Borbás Vince: A Magyar Birodalom vadon termő rózsái monographiájának kísérlete – Primitiae monographia Rosarum imperii Hungarici. *MTA Math. és TermudKözl.* 16: 305–506.
- Bull.Soc. = *Bulletin de la Société Philomatique*. Société philomathique de Paris. 1864–.
- Bull.Tor. = *Bulletin of the Torrey Botanical Club*. New York, 1870–1996.
- CA. = Eugene Empeya: *Catalogue descriptif des arbres, arbustes, arbrisseaux*. Genf, 1887.
- CF. = *Catalogue of Fruits cultivated in the Garden of the Horticultural Society*. London, 1826.
- D. = Vidéki Róbert: *Dendrotaxonok Magyarországon*. Kézirat. NyME Növénytan Tsz. Sopron, 2003.
- DWb. = Wahrig, Gerhard: *Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh, 1971.
- EL. = *Encyclopedia of life*. (A legnagyobb biológiai adatbázis) (<http://www.eol.org>).
- G. = Helmut Genaut: *Etymologisches Wörterbuch*. Basel–Boston–Berlin, 1996.
- Grimm. DWb. = Jacob Grimm – Wilhelm Grimm: *Deutsches Wörterbuch*. I. Leipzig, 1854.
- GRIN. = *Taxonomy for Plants*. United States Department of Agriculture (www.ars-grin.gov).
- Gyógyn. = Kovács Levente: *Gyógynövény zsebkönyv*. Csikszereza, 1996.
- HC. = *Historical common names of Great Plains plants* (www.unl.edu).
- LH. = *Liber herbarum*. Reference-guide to Herbal medicine (www.liberherbarum.com).
- Loudon = J. C. Loudon: *Arboretum et fruticeum Britannicum*. London, 1854.
- M. = H. Marzell: *Alphabetisches Verzeichnis der deutschen Pflanzennamen*. Leipzig, 1957.
- ME. = Aldo Deco – Carla Volonte: *Meravigliose erbe*. Milano, 1981.
- Meyers = Szerzői kollektíva: *Meyers Konversationslexikon*. Leipzig–Wien, 1885–1892.
- MF. = Jávorka Sándor: *Magyar Flóra (Flora Hungarica)*. I–III. Budapest, 1924–1925.
- MFüvK. = Diószegi Sámuel – Fazekas Mihály: *Magyar fűvész könyv*. Debrecen, 1807.
- MNöv. = Csapody Vera – Priszter Szaniszló: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966.
- MTtK. = *Mathematikai és Természettudományi Közlemények*. Pest, 1865–1944.
- MVN. = Wagner János: *Magyarország virágos növényei*. Budapest, 1902.
- NclB. = Benkő József: *Nomenclatura Botanica*. (Magyar Könyv-ház I.) Pozsony, 1783.
- NomPann. = C. Clusius: *Stirpium nomenclator pannonicus*. Antverpiae, 1584.
- Nsz. = Cseréy Adolf: *Növényiszótár*. Budapest, 1911.
- NyIrK. = *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. Kolozsvár, 1957–.
- P. = Priszter Szaniszló: *Növényneveink*. Budapest, 1998.
- PbF. = Rudolf Schubert – Günther Wagner: *Pflanzennamen und botanische Fachwörter*. Leipzig, 1988.
- Soó 1971 = Species et combinationes novae florum Europae praecipue Hungariae. IX. *Acta Bot. Acad. Sci. Hung.* 16.
- Sp.pl. = Linné, Carl: *Species Plantarum*. Holmiae, 1753.
- TB. = *Tela Botanica. Le réseau de la botanique francophone* (www.tela-botanica.org).
- Term.hist. = F. J. Bertuch: *Természethistória képek könyv az ifjúság hasznára és gyönyörködtetésére*. Ford. Márton József. Bécs, 1805–1813.
- W. = *Wikipedia, the free encyclopedia* (<http://...wikipedia.org>).
- WR. = *Wildrosen – Rosa ssp. von A-Z* (www.welt-der-rosen.de).
- Zelenyák = Zelenyák János: *A gyógynövények hatása és használata*. Budapest, 1908.
- Zelnik = Halász né Zelnik Katalin: *Moldvai csángó növénynevek* (Csoportnyelvi Dolgozatok 36). Budapest, 1987.